

GREEK AND GREEN - ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ Υ.ΠΑΙ.Θ, ΙΕΠ
ΔΡ ΑΡΙΣΤΕΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ
(2) ΦΡΟΝΤΙΖΩ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Όλες μου οι ερευνητικές προσπάθειες στη μέχρι τώρα ακαδημαϊκή και ερευνητική μου πορεία, έχουν επίκεντρο το περιβάλλον από τη σκοπιά της εκπαίδευσης. Με την ευγενική υποστήριξη του Ιδρύματος Ωνάση καθ' όλη τη διάρκεια του διδακτορικού μου, διεθνείς διακρίσεις και βραβεία, εξειδικεύομαι πλέον στην προσέγγιση της 'Υπαίθριας Εκπαίδευσης' στην οποία το τελευταίο διάστημα φιλοδοξώ να δώσω μία ψηφιακή κατεύθυνση.

Με την παρούσα πρόταση, επιχειρώ για πρώτη φορά να αναπτύξω ένα καινοτόμο περιβαλλοντικό σχέδιο στην Ελλάδα, προσβάσιμο σε ελληνικά σχολεία του εξωτερικού και διαθέσιμο για πρώτη σχολική χρονιά.

ΣΧΟΛΕΙΑ

Τα ελληνικά σχολεία του εξωτερικού θα έχουν πρόσβαση στα προγράμματα του Greek and Green μέσω της πλατφόρμας μας "greekandgreen.gr". Εκπαιδευτικοί και μαθητές θα βρουν την πλοήγηση εύκολη και ευχάριστη, καθώς είναι σχεδιασμένη ειδικά για σχολικές κοινότητες και μαθητές της ελληνικής γλώσσας.

ΕΛΛΑΔΑ

Όλα απολύτως τα σχολεία της διασποράς θα έχουν πρόσβαση στο ειδικά σχεδιασμένο παιδαγωγικό μας υλικό. Η φύση του διαδικτυακού οπτικοακουστικού υλικού ευνοεί την επαφή των παιδιών αυτών με την Ελλάδα, και συγκεκριμένα επιχειρεί να τους δίνει μία αίσθηση συνεισφοράς στο ελληνικό περιβάλλον.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ

Οι λέξεις κλειδιά που απασχολούν το πρόγραμμα αναδεικνύουν τη σημασία υιοθέτησης ενός νέου τρόπου σκέψης για την αξιοποίηση του περιβάλλοντος με μέσο την ψηφιακή εκπαίδευση, με σεβασμό στα οικοσυστήματα, με στόχο τη βιωσιμότητα, αλλά πρωτίστως με συμβολή στην επίλυση ζωτικών περιβαλλοντικών προβλημάτων στο σήμερα.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

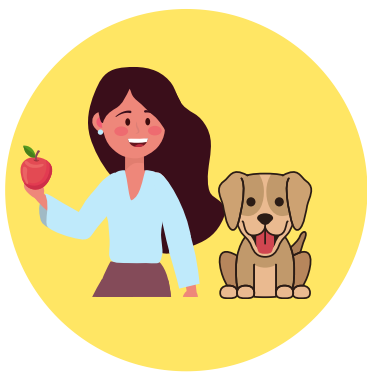
Το ζωτικό πρόβλημα που παρατηρείται στην τάση της ψηφιακής εκπαίδευσης σήμερα, με αφορμή τον κωρονοϊό και δεδομένη την εξέλιξη της τεχνολογίας, παραμένει ως εξής: ο υλικός χώρος αποτελεί ακόμα μια πολυδύναμη πραγματικότητα, φορτισμένη με πολιτισμικά, κοινωνικά και συναισθηματικά δεδομένα (Γερμανός 2005, Ταμουσέλη 2011), του οποίου η αντικατάσταση από τα ψηφιακά εργαλεία κρίνεται ανυπέρβλητη (Kyriakou & Shanks 2018). Για τους ερευνητές που ασχολούνται με θεωρίες μάθησης και τις εκπαιδευτικές τεχνολογίες, αυτό δεν είναι ένα καινούριο φαινόμενο. Από πολύ νωρίς ο Roblyer (2008: 37) παραθέτει το "δέντρο της γνώσης της εκπαιδευτικής τεχνολογίας", με εκτενή παράθεση σειράς ερωτηματικών στο έργο του όπως αυτό για το αν ο John Dewey (1933/1971; 1958) - κεντρική μορφή στη φιλοσοφία της (βιωματικής) εκπαίδευσης, θα ενέκρινε ή όχι την ενσωμάτωση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση. Τη στιγμή της σύνταξης της παρούσας ερευνητικής πρότασης, η λογική του προβλήματος σχεδόν αντιστράφηκε: υπάρχει πλέον χώρος για βιωματική μάθηση (learn by doing) στην ψηφιακή εκπαίδευση;

Θα συγκεκριμενοποιήσω το πρόβλημα στην ψηφιακή διδασκαλία Ελληνικών ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, αναφερόμενη από εδώ και έπειτα σε αυτό ως αποκλειστικό περιεχόμενο σπουδών και ερευνητικού ενδιαφέροντος. Τη στιγμή, λοιπόν, που το παγκόσμιο ενδιαφέρον στρέφεται στη διαδικτυακή εκπαίδευση και τη βελτίωσή της, δεν υπάρχει καμία ψηφιακή εκπαιδευτική υπηρεσία διδασκαλίας Ελληνικών ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας η οποία να υποστηρίζει ένα ολοκληρωμένο και εκπαιδευτικά άρτιο πρόγραμμα σπουδών, ψηφιακά αλλά και με φιλοσοφία τη βιωματική μάθηση. Το κενό της παροχής αυτής εντοπίζεται εύκολα κάνοντας μία σχετική διαδικτυακή έρευνα για το τι πράγματι προσφέρεται ψηφιακά στο συνολικό πληθυσμό ελληνικών σχολείων του εξωτερικού.

Εύλογα κατανοεί κανείς πως το «βιωματικό» στοιχείο και το «ολοκληρωμένο και εκπαιδευτικά άρτιο» είναι οι λέξεις κλειδιά στην παραπάνω πρόταση ταυτοποίησης του κενού, ως υπαρκτές ανάγκες στην αποτελεσματική μάθηση οποιουδήποτε ατόμου (Gray et al. 2019). Η βιωματική προσέγγιση υποστηρίζει τη συμμετοχή όλων των αισθήσεων του ατόμου κατά τη διαδικασία της μάθησης, δηλαδή την όραση, την ακοή, την αφή, την όσφρηση, τη γεύση, τη σωματική δραστηριότητα και κίνηση γενικότερα (Dalghren & Szczepanski 2004). Για να γίνει μάλιστα αυτό κατανοητό από την ευρεία κοινότητα ανθρώπων που ασχολούνται με την εκπαίδευση, οι O'Donnell et al (2010) παραθέτουν το εντυπωσιακό μοντέλο του "homunculus" (how your brain sees you).

Σε αντίθεση με το ζητούμενο βιωματικό στοιχείο που καταξιωμένοι παιδαγωγοί ανά τους αιώνες υπερασπίζονται, οι μόνες αισθήσεις που αξιοποιούνται στην υπάρχουσα προσφερόμενη διαδικτυακή εκπαίδευση, είναι η όραση και η ακοή, ενώ όλες οι υπόλοιπες αισθήσεις ουσιαστικά εκμηδενίζονται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς ή δημιουργούς των ψηφιακών μαθημάτων. Όπως οι ίδιοι οι Newby et al (2009) παραθέτουν στο εκτενές και δημοφιλές έργο τους στην Ελλάδα σχετικά με την εκπαιδευτική τεχνολογία και διδασκαλία για μάθηση, οι έξι τύποι μέσων που αναπόφευκτα καλείται να επιλέξει ο δάσκαλος, είναι το κείμενο, το οπτικό υλικό, ο ήχος, τα βίντεο, πραγματικά αντικείμενα και μοντέλα και πολυμέσα.

Όσο οι σπουδαστές από την αντίπερα όχθη της οθόνης αδρανοποιούνται κινητικά και αισθητηριακά μπροστά στον υπολογιστή τους, όχι μόνο δεν μαθαίνουν αποτελεσματικά αλλά κυρίως παύουν να έχουν ενεργή συμμετοχή και ρόλο σε περιβάλλον εκτός της οικίας τους. Είναι λοιπόν επιτακτικής σημασίας θέμα, να επαναπροσδιορίσουμε το ρόλο της ψηφιακής εκπαίδευσης και τις ευθύνες των σχεδιαστών διαδικτυακών προγραμμάτων, οι οποίοι -τονίζω- δεν έρχονται απαραίτητα από εκπαιδευτικούς χώρους. Τη στιγμή που τοπικά οικοσυστήματα καταρρέουν απ' την ολοένα αυξανόμενη περιβαλλοντική καταστροφή, ο σύγχρονος άνθρωπος την εποχή του κωρονοϊού καλείται να παραμένει στο σπίτι του, περιορισμένος στην υπάρχουσα αντίληψη της ψηφιακής εκπαίδευσης, αναμένοντας την ώρα που θα μπορεί να «δράσει» ξανά.

ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΑΖΙ ΜΑΣ

Με βάση τα προβλήματα που τίθενται και εξηγούνται στο προηγούμενο κομμάτι της πρότασης, διαμορφώνονται και η συνεισφορά των προγραμμάτων που προσφέρουμε εμείς, οι Greek and Green ή αλλιώς η Αριστέα και ο Νέσσων. Ο σχεδιασμός αυτού του προγράμματος και το μεγαλύτερο πρακτικό ενδιαφέρον του project, είναι όπως διευκρινίζεται εξ' αρχής ότι επιχειρούμε να γεφυρώσουμε τις ψηφιακές τεχνολογίες στην εκπαίδευση με την περιβαλλοντική τεχνολογία.

Συγκεκριμένα, δίνουμε τα εργαλεία σε εκπαιδευτικούς και τις τάξεις τους, των σχολείων του εξωτερικού να αποφασίσουν:

1) Να χρησιμοποιούν εργαλεία στην ψηφιακή εκπαίδευση που δύνανται να επιτρέπουν την ενσωμάτωση του βιωματικού στοιχείου - απαραίτητο στον σχεδιασμό οποιουδήποτε γλωσσικού μαθήματος.

2) Συμπληρωματικό υλικό και e-books που θα τους κινήσουν το ενδιαφέρον για δραστηριότητες στο τοπικό τους περιβάλλον και θα τους δώσουν το αίσθημα της επαφής με την Ελλάδα

3) Ειδικά σχεδιασμένη μεθοδολογία για τη διδασκαλία της ελληνικής με τρόπο που θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και στη συνείδηση των μαθητών α) άμεσα ως παραγωγή αυτή καθ'αυτή των ψηφιακών υλικών που προορίζονται για την πλατφόρμα και β) έμμεσα ως καλλιέργεια του σεβασμού των μαθητών για το φυσικό περιβάλλον στο οποίο ζουν οι ίδιοι.

4) Επιπλέον υλικό για δραστηριότητες που μπορούν να συμπεριλάβουν στο ρεπερτόριο των ψηφιακών τους ασκήσεων με τρόπο που μπορεί να επενδυθεί αισθητηριακά και κινητικά ούτως ώστε τα μέλη της σχολικής κοινότητας να μαθαίνουν Ελληνικά καθώς δρουν οικολογικά.

Η ΠΛΑΤΦΟΡΜΑ ΜΑΣ

Το μεγαλύτερο στοιχείο καινοτομίας που εμφανίζεται στην πρότασή μου είναι το εξής: είναι η πρώτη φορά που η ελληνική γλώσσα -ως περιεχόμενο διδασκαλίας της ως δεύτερης ή ξένης- συναντά την υπαίθρια εκπαίδευση με όλες τις βιωματικές αρχές και περιβαλλοντικές αξίες που τη διέπουν, με έναν τόσο εμφανή και προσβάσιμο τρόπο, ψηφιακά: στην εκπαιδευτική πλατφόρμα "Greek.and.Green".

Το μάθημα, με άλλα λόγια, δεν είναι πλέον ανθρωποκεντρικό αλλά οικοσυστημικό, και αυτό είναι μία καινοτομία στη μαζική ψηφιακή εκπαίδευση, ανοίγοντας πολλούς δρόμους για το μέλλον και την αιεφόρο ανάπτυξη. Να σημειωθεί ότι οι ακόλουθοι-μαθητές που απαρτίζουν τη διαδικτυακή κοινότητα του Greek.and.Green ανέρχονται προς στιγμήν στους 7.000.

ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Πρώτη ώρα - συζήτηση για το θέμα

Αφότου οι μαθητές/τριες και ο/η εκπαιδευτικός παρακολουθήσουν μαζί το σύντομο βίντεο (5 - 10 λεπτά), συζητούν επί του θέματος.

Οι πρωταγωνιστές Αριστέα και Νέσσωβν βρίσκονται πάντα σε νέες περιπέτειες, και τα νέα που τους στέλνουν από την Ελλάδα είναι πολύ ενδιαφέροντα και δίνουν τροφή για σκέψη.

Τρίτη ώρα - αναστοχασμός

Κατά την τρίτη ώρα, αφότου έχει λάβει χώρα η δραστηριότητα στην αυλή, βρισκόμαστε ως ομάδα (είτε έξω είτε μέσα), για τον αναστοχασμό της ημέρας.

Τι μάθαμε, τι συμπεράσματα βγάλαμε, τι μπορούμε να κάνουμε καλύτερα;

Αρχή της ημέρας - στην τάξη

Χαιρετισμός των μαθητριών και μαθητών.

Αφόρμηση - ένα βίντεο από την πλατφόρμα του Greek.and.Green

Δεύτερη ώρα - έξω στην αυλή

Αφόυ έχει προηγηθεί η συζήτηση ως τάξη, με το νέο λεξιλόγιο και τα ερωτηματικά των μαθητριών/ών, η Αριστέα και ο Νέσσωβν στέλνουν την τάξη... έξω στην αυλή.

Υπάρχει πάντα ένα καλοσχεδιασμένο PDF που εξηγεί στην τάξη τι μπορούν να βρουν στην αυλή τους.

Παράδειγμα για το πώς κατά τη διάρκεια μίας ημέρας, μπορεί μία/ ένας εκπαιδευτικός ελληνικού σχολείου του εξωτερικού να χρησιμοποιήσει την πλατφόρμα του Greek.and.Green.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Η ανάπτυξη μιας τέτοιας ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας με αρχή τη βιωματική εκπαίδευση και τις δράσεις υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος, προϋποθέτει την ενασχόληση τόσο με ποιοτικά όσο και ποσοτικά χαρακτηριστικά των μαθημάτων προς σχεδιασμό.

Η κύρια μεθοδολογία ωστόσο, της οποίας οι αρχές διέπουν κάθε προτεινόμενη δραστηριότητα, είναι η υπαίθρια εκπαίδευση. Ο άνθρωπος αποτελεί μέρος του φυσικού δημιουργήματος και θα έπρεπε να νοιάζεται για αυτό και να το φροντίζει, αφενός γιατί η μοίρα του εξαρτάται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, αφετέρου γιατί οι θετικές αλληλεπιδράσεις αναβαθμίζουν τη ζωή του ίδιου του ανθρώπου. Οτιδήποτε υπάρχει σε μία αυλή, για την υπαίθρια εκπαίδευση, αποτελεί τον τρίτο δάσκαλο!

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Our philosophy

As the 'Greek and Green' family, we aim at teaching the Greek language and literature to students of all levels while engaging with environmentally friendly activities. We nurture the learners' creativity and awareness for a zero waste take on their learning, and that's how we innovate: by bridging the digital world of your e-learning with a repertoire of outdoor, hands-on experiences, you are now able to learn joyfully & unforgettably. Welcome Friends!

Πηγή: πλατφόρμα Greek.and.Green 2021

Όπως ο Adelman κ.ά (1976) συνοπτικά περιγράφουν, "η μελέτη ενός περιστατικού εν τη εξελίξει του" είναι η ουσία που ψάχνει να αποτυπώσει μία μελέτη περίπτωσης στην κοινωνική έρευνα. Ο κλασικός αυτός ορισμός ταιριάζει ιδανικά στην προσέγγιση της δοθείσας πρότασης, που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία της διαδικτυακής συμμετοχής, συνεχούς συλλογής δεδομένων ποιοτικής και ποσοτικής φύσης από τους συμμετέχοντες, και αυθεντικότητας ως προς την ανάπτυξη του ψηφιακού υλικού με βάση το βίωμα. Κύρια κοινά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων αποτελούν η εκμάθηση Ελληνικών ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, η επιλογή ψηφιακής διδασκαλίας και η επιθυμία για συμμετοχή σε δράσεις υπέρ του περιβάλλοντος.

Η φιλοσοφία πίσω από την υλοποίηση αυτού του ψηφιακού κορμού δραστηριοτήτων θα αποτελεί την "ψηφιακή υποδομή" του χώρου αυτού, με έναν δημιουργικό και πρότυπο τρόπο. Μπορεί εύκολα κανείς να διαπιστώσει πράγματα για τις αρχές, το ήθος και τη γερά θεμελιωμένη φιλοσοφία του Greek.and.Green από την πολύ αρχική σελίδα του project (greekandgreen.gr)

Αεροφωτογραφία με drone της προσφερόμενης έκτασης γης προς ανάπτυξη του φυσικού μας χώρου. Ο χώρος θα διατεθεί για τη δημιουργία και ανάπτυξη του ψηφιακού υλικού προς διάθεση των μαθητών μέσω της πλατφόρμας - σε συνεργασία με το Εργαστήριο Πληροφορικής της Γεωργίας του ΑΠΘ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ο στόχος που ίσως περισσότερο από όλους τους επιμέρους χαρακτηρίζουν αυτό το πρόγραμμα, εξ'ορισμού, είναι ο αντίκτυπος που η ψηφιακή εκπαίδευση μπορεί να έχει τόσο στη βιωματική μάθηση ενός συμμετέχοντα όσο και στο περιβάλλον. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στον τίτλο της πρότασής μου προς έγκριση από το ΙΕΠ / Υ.ΠΑΙ.Θ.

Η απάντηση σε ένα τόσο μείζον ερώτημα των ημερών που διανύουμε, αποσκοπεί στην εκπαίδευση ως προς πρακτικές εφαρμογές μιας ζωής που χαρακτηρίζεται από ενεργειακή αυτάρκεια και σχεδόν μηδενικό οικολογικό αποτύπωμα, με σεβασμό στο περιβάλλον.

Άμεσα αποτελέσματα αυτού του προγράμματος θα είναι η ανάπτυξη και καταγραφή από τους εκπαιδευτικούς μίας πρότυπης βιωματικής μεθοδολογίας προς ευρεία διάθεση, η οποία μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα για πληθώρα άλλων διαδικτυακών μαθημάτων. Θετικός αντίκτυπος θα υπάρχει τόσο στους μαθητές όσο και στο περιβάλλον, κάτι που αποτυπώνεται στο μότο του project "Και μαθαίνω, και προσφέρω!".

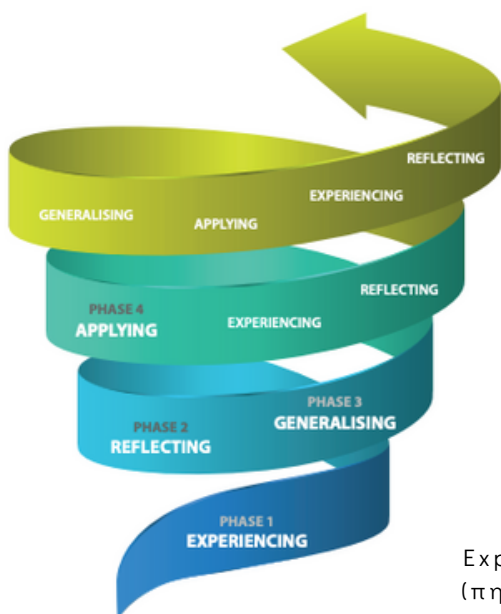
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Με την παρούσα πρόταση, επαναπροσεγγίζουμε ουσιαστικά το δημοσιευμένο για την εκπαίδευση ξένων γλωσσών ως "T-Kit model" (Task Based Language Learning) όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1 από την πρώτη προσπάθεια ανάπτυξής του (Council of Europe 2000) έως τις πιο πρόσφατες αξίες που το διέπουν από την Ευρωπαϊκή Ατζέντα, με βάση ακριβώς τη βιωματική εκπαίδευση (Διάγραμμα 2) και προσανατολισμό στη βιωσιμότητα και την αειφορία (Council of Europe 2018).

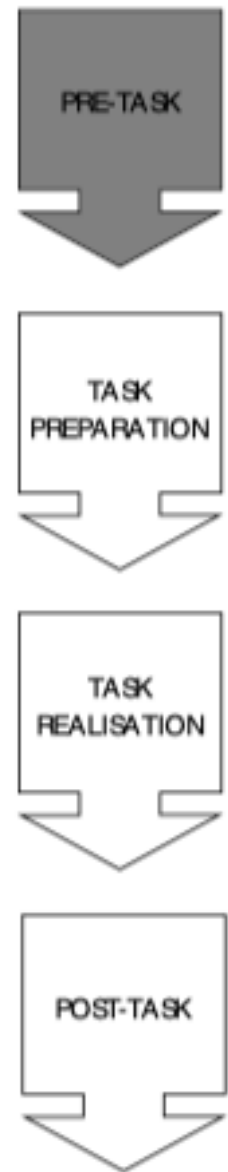
Η επιστημονική προσφορά έγκειται στο ότι προσφέρονται με δημιουργικό και αυθεντικό τρόπο οι συνθήκες που μπορούν να κάνουν δυνατή τη γεφύρωση του διαδικτυακού με το φυσικό βιωματικό στοιχείο, προσφέροντας μία ολοκληρωμένη πρόταση προς κάθε αντίστοιχο εγχείρημα ψηφιακής εκπαίδευσης και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, απαντώντας σε υπάρχοντα κενά δραστηριοτήτων από τους εκπαιδευτικούς.

Μία ακόμη πρωτοτυπία αυτού του project είναι ότι εξετάζει διαθεματικά τις δράσεις κατά τη διαδικασία της μάθησης.

Η αυθεντικότητα του θέματος έγκειται στα πολύπλευρα αποτελέσματα που φιλοδοξώ να έχουμε πετύχει συλλογικά και συμμετοχικά με το πέρασ του επόμενου σχολικού έτους: δηλαδή, μία -όχι μόνον- θεωρητικά οργανωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη πρόταση ενός φαινομένου που θα μπορεί να αποδοθεί ως "διαδικτυακός πράσινος ακτιβισμός" μέσω ενός προγράμματος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, αλλά και την μακροπρόθεσμη υλοποίηση ενός υπαίθριου χώρου δομημένου πλήρως με φυσικά υλικά, το οποίο θα προσφέρεται τόσο στη διαδικτυακή όσο και στη φυσική τοπική, εθνική και διεθνή κοινότητα για επίσκεψη, δράσεις και εκπαίδευση στην περμακουλτούρα και το σχεδόν μηδενικό οικολογικό αποτύπωμα.

Διάγραμμα 2
Experiential Learning Process
(πηγή Council of Europe 2000)

Διάγραμμα 1
T-Kit Model: Task Based
Language Learning
(πηγή Council of Europe 2000)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adelman, C., Jenkins, D. & Kemmis, S. (1976). Re-thinking case study: notes from the second Cambridge Conference, Cambridge Journal of Education, 6:3, 139-150.

Aranya (2012). Permaculture Design. A step-by-step guide. England, Permanent Publications.

Birkeland, Janis (2012). Design Blindness in Sustainable Development: From Closed to Open Systems Design Thinking. Journal of Urban Design.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). Research Methods in Education. Vol. 1 [Online]. Taylor and Francis.

Council of Europe (2000). Methodology in Language Learning T-KIT 2. Strasbourg Cedex.

Council of Europe (2018). Sustainability and youth work T-KIT 13. Strasbourg Cedex.

Dahlgren, L.O. & Szczepanski, A. (1998). Outdoor Education: Literary education and sensory experience. Linköping University, Kinda Education Center, For Environmental Heritage, Interpretation, Ecotourism and Leisure Studies.

Danks, Sharon Gamson (2010). Asphalt to Ecosystems. Design Ideas for Schoolyard Transformation. New Village Press, Building Vibrant Communities.

Dewey, J. (1933/1971). How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. Chicago: Henry Regnery Co.

Dewey, J. (1958). Experience and Nature. New York: Dover Publications.

Gray, D., Colucci-Gray, L., Robert, D., Kyriakou, A. & Wodah, D. (2019). From oil to soil. Learning for sustainability and transitions within the school garden: a project of cultural and social re-learning. Scottish Educational Review, vol. 51, no. 1, pp. 57-71.

Hester, Randolph (2006). Design for Ecological Democracy, MIT Press.

Kyriakou, A. & Shanks, R. (2018). Perspectives on Spaces for Teaching and Learning. Education in the North 25(3), pp. 1-6.

Morrow, Rosemary (2014) Earth user's guide to teaching permaculture. 2nd Edition. United Kingdom, Permanent Publications.

Newby, J.T., Stepich, A.D., Lehman, J.D., Russel, J.D. (2003). Εκπαιδευτική Τεχνολογία για Διδασκαλία και Μάθηση. Τρίτη έκδοση. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη / Pearson Education.

O'Donnell, Wicklund, Pigozzi & Peterson Architects INC, VS Furniture & Bruce Mau Design (2010). The third teacher: 79 ways you can use design to transform teaching & learning. New York: Abrams.

Roblyer, M.D. (2009). Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διδασκαλία. Επιμέλεια για την ελληνική γλώσσα Μαρία Μουντρίδου. Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ.

Γερμανός Δ. (2005). Χώρος και Διαδικασίες Αγωγής: Η Παιδαγωγική Ποιότητα του Χώρου. Gutenberg, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα.

Ταμουσέλη (2011) Τα παιδιά συμμετέχουν: θεωρία και πρακτική της εμπλοκής παιδιών στην ανάπτυξη της κοινότητας και τη φροντίδα του περιβάλλοντος.